

М. С. Шевченко
студ. IV курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного права та правосуддя А. В. Левенець

ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ОРГАНІВ ТА ТКАНИН ЯК ПРАВОВА ПРОБЛЕМА: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

З активним розвитком медицини трансплантація органів та тканин за останні десятиріччя стала одним з найефективніших способів лікування багатьох пацієнтів з кінцевою стадією захворювання органів. Найрозповсюдженішим різновидом трансплантації є пересадка органів і тканин пацієнту від померлого донора. Тоді як тільки один донор може врятувати 6-8 життів, пересадити можна: легені, обидві нирки, серце, печінку, підшлункову залозу, кишківник, кістковий мозок. Відповідно до показників, викладених в інформаційному листі Ради Європи про трансплантацію, опублікованому в 2015 році [1], у 2014 році в 28 країнах ЄС було проведено 31 890 операцій з пересадки органів від більш 10 тисяч померлих донорів. Загальна кількість трансплантацій відображує позитивну динаміку у розвитку даної сфери медицини. Разом з тим, даний лист також свідчить про величезний розрив між показниками донорства і трансплантації в різних країнах [2].

У багатьох випадках це зумовлено несхожістю і недосконалістю правового регулювання механізму отримання згоди на вилучення органу або тканини у померлої особи, що являє собою низку дуже серйозних та змістовних правових проблем, розгляд та вирішення яких є метою даної роботи.

У світовій практиці отримання такої згоди здійснюється на підставі одного з двох принципів: принципу презумпції згоди та принципу презумпції незгоди [2].

Принцип презумпції згоди побудований на визнанні початкової згоди на вилучення органів, тканин у людини після її біологічної смерті. Таким чином, трансплантація допускається у випадку,

якщо померла особа за життя не висловила свою незгоду. Цікавим є той факт, що незгоду можуть також висловити родичі померлого вже після його смерті.

Принцип презумпції незгоди ґрунтується на визнанні початкової незгоди на вилучення органів, тканин. Таким чином, трансплантація допускається у випадку, якщо померла особа за життя висловила свою незгоду бути донором.

В обох випадках вбачається, що згода та незгода особи має бути виражена у письмовій формі, тобто документально. Дані відомості вносяться до відповідного державного реєстру.

В Україні станом на сьогодні діє принцип презумпції згоди донора-трупа (відповідно до положень Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» (далі – ЗУ «Про трансплантацію»)[3, ст. 17].

У підтримку діючого принципу презумпції згоди слід наголосити у зв'язку з тим, що він є одним із дієвих засобів механізму захисту одного з основоположних прав людини – права на життя (ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)[4, ст.2] та ст. 27 Конституції України [5, ст.27]).

Разом з тим, недосконалість правового регулювання в країнах, де діє даний принцип спричинює певні проблеми, пов'язані з порушенням основоположних прав. Зокрема, дану тенденцію можливо простежити у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) по справах «Петров проти Латвійської Республіки» (Petrov v. Latvia, скарга № 4605/05) 2014 р. та «Елберт проти Латвійської Республіки» (Elberte v. Latvia, скарга № 61243/08) 2015 р. [6, с. 36-37].

У першій справі у померлого внаслідок ДТП О. Петрова були вилучені органи для подальшої трансплантації. Родичі Петрова, зокрема його дружина, не були поінформовані про право заперечити проти вилучення органів. Суд вирішив, що латвійське законодавство про вилучення органів не було сформульовано з достатньою точністю і, таким чином, не надавало адекватного захисту правам сім'ї донора. Судом було встановлено, що мало місце порушення статті 8 Конвенції, а саме порушення права на повагу до приватного життя [4, ст.8]. При цьому ЄСПЛ визнав непотрібним окремо оцінювати, чи була порушена також заборона нелюдського поводження (стаття 3 Конвенції) [7].

У справі «Елберт проти Латвійської республіки» Суд дійшов аналогічного висновку щодо порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з неможливістю висловити свою незгоду та неповідомлення про вилучення тканин з тіла чоловіка дружині. Разом з тим, обставини справи відрізняються у деяких аспектах, зокрема, у зв'язку з тим, що внаслідок проведених заходів жінка була змушена поховати чоловіка з пов'язаними ногами, і до того ж, не була до розгляду справи у Суді проінформована про те, які саме органи та тканини були вилучені. В даній справі Європейський Суд «не сумнівається, що завдані заявниці в цій справі страждання були спричинені поводженням, що принижує гідність», а отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції [8].

Разом з тим, такі порушення та їх характер свідчать не про неефективність даного принципу, а про неефективність діючого механізму правового регулювання даних відносин в окремих державах.

В Україні на виконання захисту права на повагу до особистого життя закріплено принцип обов'язковості письмової згоди повноважного представника особи; другого з подружжя або одного з близьких родичів; особи, яка зобов'язалася поховати померлого; батьків особи віком до 18 років або інших її законних представників на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів (відповідно до ст.ст. 16-17 ЗУ «Про трансплантацію») [3, ст. ст. 16-17].

Таким чином, принцип презумпції згоди в сфері трансплантації, що діє сьогодні в Україні, покликаний захищати конвенціональне та конституційне право людини на життя. Проте, разом з тим, за наявності певних недоліків у правовому регулюванні даних відносин у державі, можуть мати місце порушення інших основоположних прав людини. Переймання досвіду інших країн, функціонування прогресивних судових інституцій (ЄСПЛ), а також швидке реагування держави на виявлені порушення допоможуть не тільки вдосконалити нормативну базу та вберегти державу від виплати сатисфакцій, а й, найголовніше, врятувати не одне людське життя, що є найвищою соціальною цінністю будь-якої правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. News letter Transplant. International Figures on donation and transplantation. URL:https://www.edqm.eu/sites/default/files/newsletter_transplant_2015.pdf (дата звернення: 11.03.2020 року).

2. Рамель А. Европейская система донорства и трансплантации органов: текущее положение и перспективы. *Права человека и биомедицина: этические и правовые аспекты донорства органов человека*. URL:https://rm.coe.int/16806b8199#_%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 11.03.2020 року).

3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17.05.2018 р. №2427-VIII, зі зм. та доп., внес. зг. Законів України; станом на 02.01.2020 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#n339>. (дата звернення: 11.03.2020 року).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950 р., станом на 02.10.2013 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 11.03.2020 року).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.03.2020 року).

6. Козлова А. А. Обзор практики Европейского суда по правам человека в области трансплантологии и донорства. *Вестник экономической безопасности*. 2017. №3. С.36-39.

7. Case of Petrov v. Latvia (Application no. 4605/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-144997%22%5D%7D> (дата звернення: 11.03.2020 року).

8. Элберте против Латвийской Республики (Elberte v. Latvia) (жалоба № 61243/08). URL: <http://sutyajnik.ru/documents/4803.pdf> (дата звернення: 11.03.2020 року).